

आत्मनिर्भर भारत' ही अतिशय महत्वाची संकल्पना

संरक्षण मंत्र्यांची घोषणा

पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या आवाहनानंतर संरक्षण मंत्रालयही 'आत्मनिर्भर भारत' योजनेच्या मार्गावर आहे. बंदी घालण्यात आलेल्या उत्पादनांच्या जवळपास २६० योजनांसाठी तिन्ही सेनांनी मिळून एप्रिल २०१५ ते ऑगस्ट २०२० पर्यंत जवळपास साडे तीन लाख कोटी रुपयांचे कॉन्ट्रॅक्ट दिले गेले आहेत.

यामुळे गेल्या पाच वर्षांमध्ये आयात ही 70% वरून 60% वर आलेली आहे. हे नक्कीच मोठे यश समजायला पाहिजे. कारण इतक्या वर्षांनंतर आयात कमी करण्यामध्ये आपल्याला आता यश मिळाले आहे.

येत्या ६ ते ७ वर्षांत देशातच जवळपास ४ लाख कोटी रुपयांचे कॉन्ट्रॅक्ट दिले जातील.सर्व स्टेकहोल्डर्सशी चर्चा केल्यानंतर उत्पादनांच्या आणि उपकरणांच्या आयातीवर रोख लावण्यात येणार आहे. जे निर्णय घेण्यात आलेत. ते सर्व २०२० ते २०२४ दरम्यान लागू केले जातील.

आयातीवर बंदी : १०१ साधनांची यादी

आयात रोखलेल्या १०१ संरक्षण सामुग्रीमध्ये रडार, रायफल, आर्टिलरी गन, 'आर्मर्ड फायटिंग व्हेईकल्स'चाही असॉल्ट रायफल पर्यंत अनेक महत्वाच्या संरक्षण हत्यारांचा आणि उपकरणांचा समावेश आहे. येणाऱ्या काळात या वस्तुंची संख्या आणखी वाढवण्यात येणार आहे.

आपण आज जे आयात करत आहोत, तेच सामान दोन - चार वर्षांत बनवण्याचा प्रयत्न करणार आणि त्यानंतर आयात रोखली जाणार आहे.

ईतके वर्षे आपण परावलंबी होतो. संगणकापासून संरक्षण उत्पादनांपर्यंत आपण आत्मनिर्भर झालो, 'मेक इन इंडिया'चा आग्रही पुरस्कार करीत स्वतःच्या पायावर उभे राहिलो, तर भविष्यात उद्भवू शकणाऱ्या सर्व पेचप्रसंगांना आपण यशस्वीपणे तोंड देऊ शकू.

सध्याच्या कठीण काळातही खोडसाळ पद्धतीने चीन करीत असलेले युद्ध, निर्माण झालेला तणाव, अमेरिकेचे गोंधळलेले नेतृत्व, युरोपची झालेली गलितगात्र अवस्था आणि या सर्व परिस्थितीतून जगाने जाणलेले अति संहारक विषाणू-युद्धाचे धोके, हे सर्व पाहता 'आत्मनिर्भरता अभियान' जाहीर करण्याचा मुहूर्त किती अचूकपणे साधला गेला, हे लक्षात यावे.

स्थानिक संरक्षण उत्पादनांच्या उत्पादनाला प्रोत्साहन देण्यासाठी संरक्षण मंत्रालय सज्ज आहे. मंत्रालयानं २०२०-२१ दरम्यानचं खरेदी बजेट देशी आणि विदेशी मार्गात विभागलाय. सध्याच्या आर्थिक वर्षात जवळपास ५२,००० कोटी रुपयांचं वेगळं बजेट तयार केलं जाणार आहे.

शस्त्र आयातदारांच्या यादीत भारत पहिल्या तिघांमध्ये

केंद्रीय अर्थमंत्री निर्मला सीतारामन यांनी चालू आर्थिक वर्षाचा अर्थसंकल्प संसदेत सादर केला तेव्हा संरक्षण खात्यासाठी चार लाख ७१ हजार ३७८ कोटी रुपयांची तरतूद केली आहे. प्रत्यक्षात तो खर्च १७ हजार कोटी रुपयांनी वाढला होता. तसे, यंदाही होऊ शकते. हा खर्च जसा पगार आणि इतर व्यवस्थांवर होतो, तसाच तो शस्त्रखरेदीवरही होतो. भारत हा गेली पाचहून अधिक वर्षे सतत शस्त्र आयातदारांच्या यादीत पहिल्या तिघांमध्ये राहिला आहे. सध्याची पूर्व आणि पश्चिम सीमेवरील परिस्थिती पाहता तो लवकरच पहिल्या क्रमांकावर गेला तर आश्चर्य वाटायला नको. इतकी वर्षे रशियावर प्राधान्याने अवलंबून असलेले आपण

अलीकडच्या काळात अमेरिका, विमाने आदींसाठी युरोपीय देश आणि तंत्रज्ञानादी उत्पादनांसाठी इस्रायल हे आपले महत्वाचे पुरवठादार राहिलेले आहेत.

या साऱ्या शस्त्र आयातीमध्ये स्वाभाविकच निम्म्याहून अधिक वाटा हा भूदलाचा असतो. त्यानंतर हवाई दल आणि नौदलाचा क्रम लागतो.

तसे, २०१८ मध्येच केंद्र सरकारने संरक्षण क्षेत्रात स्वदेशी कंपन्यांना प्रोत्साहन देण्याचे धोरण आखले होते. यंदाच्या अर्थसंकल्पातही संरक्षण क्षेत्रात गुंतवणूक करणाऱ्या परदेशी कंपन्यांना अर्थमंत्र्यांनी विशेष सवलती जाहीर केल्या होत्या. राजनाथ सिंह यांनी येत्या पाच वर्षांत ज्यांची आयाता थांबणार आहे, अशा १०१ शस्त्रे किंवा लष्करी उपकरणांची यादी जाहीर केली आहे. ही आयात पुढील पाच वर्षांत टप्प्याटप्प्याने थांबणार असली तरी यंदा डिसेंबरपासूनच या यादीतल्या अनेक उपकरणांची आयात बंद होणार आहे. ही यादी तयार करण्यापूर्वी स्वाभाविकच तीनही दलांशी सविस्तर चर्चाविनिमय करण्यात आला आहे. आता आव्हान आहे ते या यादीतील वेळापत्रक पाळण्याचे. ते सोपे नाही आणि देशातील सरकारी कंपन्या आणी प्रायव्हेट क्षेत्राला ते पेलवावे लागेल.

निर्णयाला आर्थिक बाजू

या निर्णयाला एक आर्थिक बाजूही आहे. येत्या काही वर्षांत ५० हजार कोटी रुपयांची आयात जरी आपण थांबवू शकलो तरी तितका पैसा हा देशातच गुंतवला जाईल आणि त्या प्रमाणात रोजगारनिर्मितीही होऊ शकेल. दुसरे भारत हा शस्त्र आयातदार असला तरी तो शस्त्र निर्यातदारही आहे आणि भारताकडून आज शस्त्रे व इतर युद्धसामग्री आयात करणारे अनेक देश आहेत. पुढील काही वर्षांत ही बाजारपेठ टिकवावी आणि वाढवावी लागेल. तिसरे संरक्षण क्षेत्रातील दोन गोष्टींमध्ये आज

आपण अक्वल आहोत. त्यातही पहिली म्हणजे, शस्त्रस्पर्धेत अत्यंत महत्वाचे असणारे अंतराळविज्ञान आणि दुसरे म्हणजे भारताकडे असणारे अण्वस्त्र.

मात्र, अण्वस्त्रसज्ज असणारा भारत हा इतर साऱ्या आधुनिक शस्त्रांबाबत इतर देशांवर अवलंबून आहे. जगातले पाकिस्तान वगळता कोणतेही अण्वस्त्रसज्ज राष्ट्र इतर सामग्रीबाबत भारताइतके परावलंबी नाही. १९६२ पासूनच हे परावलंबन कमी करण्याचा किंवा संपविण्याचा विचार पुढे येत होता. तसे अनेक अहवालही आले. १९६५ नंतर आण्विक व अंतराळ या दोन्ही क्षेत्रातील संशोधनांना गतीही आली. मात्र, वेगाने विकसित होणाऱ्या पारंपरिक शस्त्रास्त्रांच्या निर्मितीत भारत मागे पडला आणि ती स्थिती आजतागायत आहे. आजही आपण अद्ययावत लढाऊ विमाने किंवा जितक्या हव्यात तितक्या विमानवाहू नौका देशात तयार करण्याचे स्वप्न पाहू शकत नाही.

सरकारपुढे तीन मोठी आव्हाने

संरक्षण क्षेत्रावर केवळ खर्च वाढवून भागणार नाही, तर या क्षेत्रातले स्वावलंबन वेगाने आत्मसात करायला हवे. १९९१मध्ये उदारीकरणचा स्पर्श संरक्षण क्षेत्राला होण्याची गरज होती. तसा तो झाला नाही. आता सरकारपुढे तीन मोठी आव्हाने आहेत. पहिले म्हणजे, संरक्षण उत्पादन करणाऱ्या सरकारी संस्था आणि कंपन्यांचे काय करायचे हा. या सगळ्या कंपन्यांची गुणवत्ता, कार्यक्षमता आणि वेग वाढवणे हे अतिशय किचकट व कटकटीचे आव्हान आहे. ते पेलण्याची राजकीय इच्छाशक्ती सरकारला दाखवावी लागेल. दुसरे आव्हान, टाटा किंवा एल अँड टी या मोठ्या किंवा सैन्याला लागणाऱ्या अगदी छोट्या पण आयातपर्यायी वस्तू बनविणाऱ्या खासगी कंपन्यांना प्रोत्साहन आणि मोकळीक देण्याची. तिसरे आव्हान आहे ते जगातील

उत्तमोत्तम कंपन्यांना भारतात आणून त्यांच्याकडून येथे अद्ययावत शस्त्रनिर्मिती प्रकल्प उभारून घेण्याचे.

काय करावे

संरक्षणमंत्री राजनाथ सिंह यांनी रविवारी १०१ संरक्षण उत्पादनांवर आयातबंदीचा निर्णय जाहीर केला त्याचे सर्वांकडून स्वागतच झाले. संरक्षणातील आत्मनिर्भरता ही निश्चितच स्वागतार्ह आहे. याचा पुढील महत्वाचा भाग पंतप्रधान नरेंद्र मोदी हे १५ ऑगस्टला लाल किल्ल्यावरील भाषणातून जाहीर करतील, असेही राजनाथ सिंह यांनी स्पष्ट केले.

सरकारने आधीच ५१ ते ७५ टक्के थेट परदेशी गुंतवणुकीला अनुमती दिली आहे. मात्र, संरक्षण खाते आणि अर्थ खाते यांच्यात नेमका समन्वय असल्याशिवाय हे प्रकल्प प्रत्यक्षात येणार नाहीत. आजचे धोरण कायम राहिले तर येत्या दोन दशकांमध्ये भारत खऱ्या अर्थाने सर्व क्षेत्रांत आत्मनिर्भर होईल. म्हणून हा निर्णय महत्वाचा आहे.

विविध उत्पादनांच्या देशांतर्गत निर्मितीसाठी तंत्रज्ञान हस्तांतरणाद्वारे आपले अनेकांशी करार होतात. पण ते पूर्णत्वास जातातच असे नाही. कारण या तंत्रज्ञानाचे पूर्णतः हस्तांतरण होण्याइतकी क्षमता आपल्या कंपन्यांना गाठता येईल, अशी आपली व्यवस्था नाही. याचा अर्थ संरक्षण उत्पादनांसाठी दीर्घकालीन धोरण हवे, आणी अम्मलबजावणी करण्याची क्षमता.